

Studentské podvádění pomocí elektronických prostředků

„Svět chce být klamán.“
S. Brant

Klíčová slova: *wikipedie, tagging, podvádění, elektronické podvody ve škole, plagiátorství, koluze*

Současnost elektronických médií naznačuje mnohé tendence, které brzy určí jeho budoucí vývoj. Jedním z příkladů jsou nové možnosti elektronické komunikace. Dostupnost internetu a možnost být na něm nepřetržitě připojen způsobila, že se jeho uživatelé stali aktivnějšími a začali na něm zakládat nejrůznější komunity. Uživatelé dnes potřebují relativně málo technických znalostí k tomu, aby vytvářeli texty a zprostředkovali je všem, kdo projeví zájem je číst. Příprava blogů, jednoduchých osobních webových stránek s „deníkovými“ záznamy v obráceném časovém sledu, je jedním z příkladů.

S dospíváním „elektronické“ generace mladých lidí vstupuje elektronická komunikace i do světa učení a vyučování na různých typech škol. Vedle nesporných pozitiv se však také postupně objevují pokusy o nové formy nečestného jednání žáků a studentů, které vycházejí z vymožeností elektronických zařízení, například internetu. Zatímco je jejich využívání na základních školách dosud minoritní, s postupujícím věkem studentů a jejich počítačové zdatnosti se stále více rozšiřuje. Na vysokých školách je tato sofistikovaná forma podvádění rozšířena nejvíce a spadá především do oblasti ověřování výsledků studentova učení. Tomuto jevu je věnována v posledních 10 letech v zahraničí cílená pozornost, méně časté jsou výzkumy i studie v tuzemských poměrech. Nejnověji se pokoušejí některé univerzity o instalaci specializovaného softwaru, který by odhaloval plagiátorství při psaní diplomových prací.

Z významných domácích publikací lze uvést především studii J. Mareše (2005). Autor v ní nabízí přehled základních druhů studentského elektronického podvádění a jeho projevů, upozorňuje na možnosti specializované diagnostiky i prevence a popisuje nejnovější zahraniční výzkumy, včetně metodologických doporučení.

Mezi základní typy elektronického podvádění patří:

- napovídání prostřednictvím elektronických médií
- elektronické taháky
- vydávání cizích informačních zdrojů za vlastní
- podvodná změna studentovy identity
- prolomení zabezpečení počítačových systémů a získání neoprávněných přístupových práv.

K terminologii v elektronické komunikaci

Základní pojmosloví k elektronické komunikaci se v češtině dosud zcela neustálilo a používané anglické výrazy se často dají přeložit jen víceslovnými opisy. Některé termíny byly již zmíněny v předchozí kapitole, v následujících odstavcích uvedeme a popíšeme ty se vztahem k elektronické komunikaci v učitelsko-studentských komunitách a výrazy související s elektronickým podváděním.

Sociální software představuje nástroj komunikace a spolupráce mezi lidmi. Hodí se zejména k vytváření virtuálních komunit bez omezení vzdáleností (Koubský, 2006). Již bylo zmíněno, že jeho nejběžnější formou je elektronická pošta, vedle které se dynamicky vyvíjejí formy další.

Wiki je považován za mimořádně dostupný nástroj. Pojem, původem z havajštiny, znamená „rychlý“. Tento prostředek umožňuje editaci webové stránky a vytvoření nové. Napsáním odkazu a přiřazením jména vznikne ve wiki nové heslo v systému a založí se nová stránka. Pomocí wiki se sdílejí znalosti ve skupinách, kdy jeden uživatel začne psát první informace a ostatní se postupně přidávají. Příspěvatelé nepíší jen nové informace, odstraňují i případné chyby a nepřesnosti předchozích autorů. Wiki je inovativní v tom, že vzniká živelně, bez schvalovacích procesů, ovšem s rizikem nejisté kvality. Význam vzniku wiki ve školní komunitě může být jak pozitivní, tak negativní, je-li tohoto prostředku zneužito, což takto otevřený systém umožňuje.

Wikipedia je elektronická encyklopedie, která vznikla v roce 2001 a má v současnosti cca 4 miliony hesel, vytvořených v různých jazycích, včetně češtiny. Vzhledem k početné komunitě

wikipedistů existuje riziko chyb, neboť i zde je kvalita garantována jen na bázi autokorekčních mechanismů. Pro komunitu ve školním prostředí může poskytnout např. „mobilní oborovou encyklopedii“, která může být eticky věrohodná i pochybná.

P2P – peer to peer („člověk člověku“) má podle některých údajů zabírat polovinu datového provozu internetu (Koubský, 2006). Dá-li jeden účastník k dispozici svá data (zpřístupní část disku a připojí počítač k internetu), získá na oplátku přístup k datům těch, kteří jsou momentálně v systému zapojeni. Takto vzniklé komunity mohou vykazovat aktuální hierarchii i v „sociálním statutu“, neboť účastníci hodnotí věrohodnost a spolehlivost dalších uživatelů P2P. Výše sociálního statutu jednotlivců je kvantifikována prostřednictvím kreditů důvěryhodnosti a je proměnlivá. O „kredit“ se může přijít nebo se může zvýšit. Tak se dynamicky a demokraticky vytváří důvěra těchto virtuálních komunit. Vyšší sociální statut v komunitě dává účastníkovi právo rozhodovat o obsahu nebo být moderátorem komunikace v komunitě. Tato pravidla se podobají pravidlům reálné skupinové komunikace.

Tagging (označování a kategorizování) je snaha třídít informace „odspodu“, tedy samotnými uživateli sítě. Ti „štítkují“ obsah a sdílí i další takto tříděné informace v rámci komunity. Každý účastník přispívá malým podílem a za to získává celý soubor označených informací. Za nejznámější označovací systém je považován veřejně přístupný **del.icio.us**. Stačí si označit informaci, která uživatele upoutala a přidat k ní nálepku (štítek) podle vlastní úvahy. Uživatel si tak vytvoří seznam, ke kterému se může kdykoliv vrátet. Může procházet seznamy vlastními i cizími. Tak se rozpoznají stránky, které jsou v daném čase mezi uživateli nejoblíbenější. Vzniká kontinuální hodnocení „novinek z webu“. Systém del.icio.us rozlišuje mezi zajímavostí a stabilitou sledovanosti. Příkladem stabilně sledované domovské stránky je **google.com (seznam.cz)**. Vysokou aktuální zajímavost mají např. horké novinky nebo pochybné neznámé stránky, které někdo pomocí del.icio.us vynese do oběhu.

Systém je již v současnosti dostatečně vyspělý, aby účastníkovi sám nabídl nejvhodnější štítek, jestliže si chce do seznamu přidat novou stránku a naznačuje způsob, jak se bude v nepříliš vzdálené budoucnosti ukotvovat kolektivní znalosti lidstva (Koubský, 2006).

K terminologii elektronického podvádění

Školní (akademické) podvádění (cheating) je chování, definované 3 znaky (Cizek, 2003 in Mareš, 2005):

- student porušuje daná školní pravidla
- získává neoprávněné výhody
- snižuje spolehlivost hodnocení studentova výkonu.

Příkladem školního podvádění je vědomé plagiátorství či koluze.

L.R. Jones (2001) definuje akademickou nečestnost (*academic dishonesty*) jako zcizení myšlenek a dalšího intelektuálního vlastnictví, a to bez ohledu na to, zda jsou publikovány nebo ne. Do akademické nečestnosti zahrnuje plagiátorství a podvody. Americké univerzity si jsou vědomy, že mohou přijít o značnou část prestiže, jestliže nebudou elektronickým podvodům čelit. Na českých univerzitách bují plagiátorství, vyskytlo se i u učitelů, kteří opsali nebo modifikovali publikace jiných autorů.

Technologii „*Cut'n Paste*“ („*sestříhej a smíchej*“) používají (nejen) studenti k „přetvoření“ cizích textů tak, že jich využijí k přestrukturování a stylistické úpravě. Často neshledávají na svém počínání nic nečestného, neboť takovou úpravu textu považují za intelektuální počin a originální výtvar.

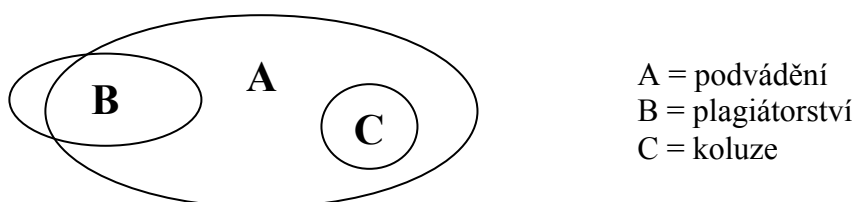
Presto papers („*úkoly narychlo*“) je další, do češtiny obtížně přeložitelný výraz, který označuje jednu z forem nečestného chování, jež se vyskytuje v akademické komunitě. Jde o v zahraničí rozšířenou formu podnikání s tvorbou studentských školních úloh. Student zadá téma, číslo kreditní karty a v krátké době je mu doručena seminární práce nebo jiný domácí úkol k vytištění.

Paper Mills („*úkoly na zakázku*“) – obdobný typ podnikání existoval ještě v předinternetové době, kdy se daly na univerzitních kolejích koupit studentské písemné práce. Vznik internetu tyto „komerční aktivity“ usnadnil – student získá vypracovanou úlohu za úplatu nebo výměnou za již vypracovanou jinou úlohu.

Plagiátorství (plagiarism) je nejčastěji používaný pojem, převážně definovaný jako úmyslné nebo neúmyslné využití práce či myšlenek někoho jiného, publikované nebo nepublikované,

bez zřetelného označení této práce nebo myšlenky (Logue 2004 in Bassendowski et Salgado, 2006). Plagiátorství představuje širokou varietu vzorců chování na pozadí různých motivů a postojů. Může nabývat podoby **koluze** (collusion, „tajné spolčení“, tj. kolektivní podvádění), kdy dochází k často sofistikovanému organizování skupinového neetického plnění školních úloh. I pro zkušené učitele může být obtížné určit hranici mezi eticky přípustným přejímáním a transformací myšlenek druhých, a proto je důležité plagiátorství porozumět, identifikovat je a posléze mu předcházet.

Vzájemné vztahy mezi těmito pojmy *podvádění*, *plagiátorství* a *koluze* naznačuje následující diagram (volně podle Johnston 2003, Bassendowski et Salgado, 2006):

Při porovnávání termínů *podvádění*, *plagiátorství* a *koluze* platí:

- u podvádění bývá jednoznačně úmysl nečestně jednat
- u plagiátorství může jít jak o úmyslné, tak neúmyslné jednání, způsobené nepoučeností a nevědomostí.
- podstatou koluze (podobně jako spolupráce) je aktivní, úmyslné a zřetelné společné konání, v případě koluze za účelem podvodu. Koluze je tedy podmnožinou podvodu. Obsahuje prvek aktivity a úmyslu podvádět.

Faktory, které mohou ovlivnit výskyt elektronického podvádění na vysoké škole

Řada výzkumů, především z anglicky mluvících zemí, se pokouší o objasnění faktorů, které mají vliv na četnost a podobu elektronického podvádění na vysokých školách. Výzkumy se potýkají s řadou objektivních i metodologických problémů. Nejčastěji se využívají dotazníky pro studenty s různými posuzovacími škálami, které v sobě obsahují riziko interference sociálně žádoucích odpovědí respondentů.

Jiné výzkumy se orientují na možnosti kontrolovat studentské práce z hlediska původnosti. Byla vytvořena řada počítačových programů ke zjišťování míry plagiátorství (blíže viz Mareš, 2005, str. 324).

Atraktivním polem působnosti pro psychologii je také výzkum osobnostních vlastností studentů, které by mohly mít k podvádění vztah. V našich podmínkách se tyto výzkumy prakticky nevyskytují.

Zastáváme názor, že příčin studentského elektronického podvádění je více a týkají se nejen osobnosti studenta, ale také osobnosti učitele a prostředí vysoké školy, tj. prostředí, v němž se studentské elektronické podvádění uskutečňuje. V následujícím přehledu se pokusíme možné faktory formulovat a uspořádat.

Příklady faktorů, které mohou ovlivnit výskyt studentského elektronického podvádění

FAKTOR	SPECIFIKACE
Vysoká škola a její klima	velikost vysoké školy, anonymita jejího prostředí zaměření vysoké školy (např. technické, humanitní, atd.) existence etického kodexu vysoké školy, sankce za odhalené podvádění vybavenost vysoké školy a dostupnost elektronických zařízení pro studenty náročnost studia vytíženost, event. přetíženost učitelů důraz na kvalitu výuky ze strany managementu
Osobnost vysokoškolského učitele	Lidské a intelektuální vlastnosti učitele: zájem o profesi a o studenty pečlivost a důslednost znalosti z oblasti výpočetní techniky poznávací pružnost, absence dogmatismu Pedagogické, prezentační a organizační schopnosti a dovednosti učitele: subjektivní přeceňování předmětu nepřiměřená náročnost na faktografii schopnost srozumitelně vysvětlit učivo spravedlivost při hodnocení výkonu studentů kvalita přípravy didaktických testů a domácích úkolů průběžná aktualizace didaktických testů a domácích úkolů utajení testů kontrola identity studentů při zkoušení
Osobnost studenta	věk studenta (zejména ve vztahu k pokročilosti ve studiu) vztah ke škole, ke studiu, k učivu, k učiteli

intelektuální zdatnost
úspěšnost ve studiu
motiv výkonu
preference „hlubokého“ učení (*deep learning*)
etické vlastnosti studenta
temperamentové charakteristiky studenta
normalita osobnosti

Možnosti vysokých škol a učitelů při prevenci a diagnostice zneužívání elektronických prostředků studenty

Nedávné zahraniční výzkumy studentského elektronického podvádění přinášejí varovné výsledky. Např. Slobogin (2002) informuje o výzkumu školní integrity na celonárodním vzorku 4 500 amerických středoškolských studentů, ve kterém 72 % studentů připustilo plagiátorství domácího úkolu, který opsali buď od spolužáka nebo z internetu. Obdobný výzkum provedený na 5 amerických univerzitách zjistil, že 18 % studentů ošetřovatelství, 28 % studentů učitelství, 36 % studentů uměleckých a přírodovědných oborů, 46 % budoucích právníků a 40 % studentů manažerství je přesvědčeno, že k plagiátorství dochází často nebo velmi často (Bassendowski et Salgado, 2005).

Vysoké školy v zahraničí věnují v poslední době prevenci elektronického podvádění studentů zvýšenou pozornost. Studenti v prvních ročnících jsou ve specializovaných seminářích (*academic integrity seminars*) seznamováni s příklady neetického chování, např. plagiátorství, učí se citovat a parafrázovat zdroje. Dozívají se také o penalizaci neetického chování. V tištěné podobě získávají studenti obdobně zaměřené pokyny z fakultních informačních brožur.

J. Johnston z katedry sociologie university v Manchesteru však ve svém výzkumu upozorňuje na občasnou nepřesnost až zmatečnost v informacích pro studenty (Johnston, 2003, 2004) a nejistotu učitelů, jak mají na plagiátorství nahlížet a jak se s ním vypořádat. Specializovaný software sice pomáhá plagiátorství odhalovat, ale postihy za ně jsou mnohdy diskutabilní. Student může někdy zkoušku opakovat, v jiném případě musí opakovat ročník nebo je dokonce ze studia vyloučen. Jindy se mu pouze sníží hodnocení zkoušky.

K. Mc Murtry (2001) doporučuje aktivní přístup konkrétního učitele a navrhuje 8 kroků, jak může učitel výskyt nečestného jednání omezit:

- Učitel si před zadáním písemných úkolů projde nejdostupnější elektronické zdroje, které může student zneužít
- Najde si čas k tomu, aby seznámil studenty se svou představou o eticky nezávadném používání otevřených elektronických zdrojů a stanovil meze jejich využití
- Učitel zadává podrobně specifikovaná zadání úkolů
- Úkoly jsou zadány s dostatečným předstihem, aby na nich mohli studenti průběžně pracovat
- Student zasílá vypracovaný úkol učiteli elektronicky
- V případě podezření na neetické chování nechá učitel studenta písemný úkol prezentovat ústně a vhodně kladenými doplňujícími otázkami ověří autentičnost splnění zadání, případně zkontroluje svou databázi
- Učitel archivuje studentské písemné práce podle tématu, domluví se s učiteli podobných předmětů na znění úkolů tak, aby student nemohl stejné zadání odevzdat dvakrát
- Učitel zváží předplacení vyhledávací služby typu *Plagiarism.com*

Vedle těchto navrhovaných kroků se může učitel zamyslet nad hlubší změnou hodnotící strategie ve vztahu ke studentům. V první řadě se musí smířit s faktem, že dnešní studenti mají k dispozici širokou plejádu elektronických informačních zdrojů. Nemají-li se stát stávající strategie hodnocení studentského učení do určité míry archaismem, je nutné je transformovat. I učitelé mají možnost využívat technologických vymožeností, případně se jim přiučit od studentů. Víme, že dnešní generace studentů žije v komunikačním prostředí, které podporuje spolupráci a interaktivitu. Právě této okolnosti lze využít i v prostředí učení a hodnocení jeho výsledků. Odhalování plagiátorství je jistě chválihodné, ale účinnější cesta vede směrem k jeho prevenci. Revize a výrazná proměna hodnotících strategií vede přes kritické myšlení k on-line strategiím s využitím taggování, mapování, blogování, technik wiki či herních simulací.

Vývoj, implementace a vyhodnocení těchto strategií před učiteli teprve stojí a bude prověřen školní praxí. Osobnost studentů i prostředí učení a výuky se však rychle mění a vysoké školy s učiteli na ně musí reagovat mimo jiné rozumnou integrací technologických prostředků do hodnocení studentského učení.

Literatura

BASSENDOWSKI, S.L., SALGADO, A.J. Is Plagiarism Creating an Opportunity for the Development of New Assessment Strategies? *International Journal of Nursing Education Scholarship*. Volume 2, Issue 1, Article 3, 2005.

JONES, L.R. et al. *Academic Dishonesty, Cheating, and Plagiarism*. Humanities and Communication Dpt., Florida Institute of Technology, Melbourne, Florida

GIRARD, N. Plagiarism: an Ethical Problem in the Writing World. *AORN Journal*, July, 2004. In: http://www.findarticles.com/mi_m0FSL/is_1_80/ai_n6113175/pg_2, staženo 21.6.2006.

JOHNSTON, B. The Concept of Plagiarism.

In: <http://www.ltu.mmu.ac.uk/ltia/issue4/johnston.shtml>, staženo 30.6.2006

JOHNSTON, B. Plagiarism Project 2002-2004. A How NOT To Do It Guide For Students.

In: <http://www.ltu.mmu.ac.uk/ltia/issue9/johnston.shtml>, staženo 30.6.2006

KOUBSKÝ, P. Všichni SeWšemi Pro Wšechny. <http://lidovky.zpravy.cz>, staženo 20.6.2006

MAREŠ, J. Tradiční a netradiční podvádění ve škole. *Pedagogika*. Roč. LV, č. 2, s. 310-334.

McMURTRY, K. E-cheating: Combating a 21st Century Challenge. In: <http://thejournal.com/the/printarticle/?id=15675>, staženo 21.6.2006.